

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ

Актуальність теми дослідження: у статті досліджено такий неекономічний чинник, як релігія, що є часткою культурної спадщини, яка пронизана морально-етичними принципами, переплетеними з релігійними догмами. Доведено, що морально-етичний клімат у суспільстві обумовлений набором норм і правил, що панують у ньому та дають рекомендації щодо поведінки у різних життєвих ситуаціях, у тому числі й щодо економічної поведінки, діючи з підсвідомості. Замість того, щоб пукати духовний порятунок, люди поміняли мотивацію порятунку на мотивацію економічних досягнень, яка визначила їхні основні цілі та прихильність до сучасного суспільства.

Метою даного дослідження був доказ того, що релігійна віра і пов'язані з нею значення перебувають у стійкому співвідношенні з рівнем життя.

Завдання: на основі аналізу показника подушового ВВП здійснити висновки щодо характеру впливу різних напрямків релігії на стан національної економіки.

Предметом дослідження є вплив релігії на якість життя, **об'єктом** – суспільство. Вчені підраховували, що кількість віруючих в країні та рівень життя населення взаємопов'язані. Так, згідно з дослідженнями Американського інституту громадської думки Gallup, найбільш бідні країни світу є найбільш релігійними і навпаки – чим вищий рівень життя, тим менша кількість віруючих. Дані опитувань, проведених Gallup в 114 країнах світу в 2009 році, свідчать про те, що в таких країнах як Бангладеш, Малаві і Йемен рівень релігійності становить 98%. У той же час, згідно зі статистикою Світового банку рівень ВВП на душу населення в цих країнах не перевищує \$ 1200 [1, с. 3]. Кардинально відрізняється ситуація в розвинених країнах – чим вищий рівень життя, тим менша релігійність. У зв'язку з цим, вчені з інституту Gallup констатують тісний взаємозв'язок між соціально-економічним статусом країни і релігійністю його жителів. Експерти зазначають, що залежність рівня релігійності від рівня життя була помічена дуже давно. В бідних країнах люди більше релігійні, тому що релігія допомагає їм боротися з труднощами. Серед причин, які змушують людей в бідних країнах йти до Бога, а в багатих йти від нього, вчені також називають те, що з підвищенням рівня життя, люди втрачають потребу в релігії. Правда, при цьому експерт висловлює незгоду з тенденцією про взаємозв'язок релігії та бідності. Юраш каже, що є цілий комплекс обставин, що впливають на ступінь релігійності країни, і рівень достатку при цьому не є визначальним фактором. У той же час в Україні за останні 10 років кількість віруючих значно зросла. За даними Інституту соціології НАН України, в листопаді 2010 року віруючими себе вважали 78% українців, а в 2001 віруючих українців було 71% (дані СОЦІС). Але при цьому рівень життя, згідно з даними Світового банку виріс – в 2001 він становив \$ 781 ВВП на душу населення, а в 2010 – \$3000. Тобто рівень релігійності українців збільшувався разом з рівнем життя. Таким чином, Україна не потрапляє під світову тенденцію «бідність = релігійність». «В Україні залежність «бідність = релігійність» не є такою прямою. У нас впливають зовсім інші чинники, ніж у всьому світі. Серед них – значна політизація церкви. Християнська мораль приділяє увагу економічній поведінці, вказуючи на більш етичні моделі поведінки та надаючи рекомендації щодо етики господарювання. При цьому православна гілка християнства більш опосередковано впливає на економічне життя суспільства, ніж католицизм та протестантизм, оскільки втручання останніх поживляються новими документами та тлумаченнями щодо етики господарювання [2, с. 8]. На думку О. В. Марченко, у християнській гілці «православна етика, на відміну від протестантської, найповніше відповідає ідеалу надеконізму, котрий, не заперечуючи самого господарства, виступає проти моральної безконтрольності економіки та поневолення духу господарсько-економічними проблемами» [4, с. 205]. Дослідження інших світових релігій доводять, що вони теж здійснюють певний вплив на економічну поведінку, що підтверджується низкою прикладів. Наприклад, дзен-буддизм вимагає покірності, безсловесної слухняності, самодисципліни, працелюбства, духу колективності, фізичної витривалості. Як вказують дослідники, буддизм як етичне вчення вкоренився в Японії не лише в релігійному житті, а і в політиці, культурі, менталітеті і навіть у спорті [2, с. 19]. А те, що така релігія була не останньою рушійною силою «економічного дива», доказів не потребує (див., напр., [3, с.6]). Дослідник процесу модернізації східних країн – Г. Мюрдаль – відзначає, що релігійні догмати індуїзму закріпили у суспільстві різку нерівноправну соціально- економічну стратифікацію, яка, як стереотип економічної поведінки, досить глибоко закріпилася у суспільстві. Навіть формальна відмова від цієї інституції у законодавстві (наприклад, кастовість засуджує Конституція Індії), не могла сприяти згладжуванню стратифікації, оскільки її освячує релігія, а «погляди та звичаї, суспільні інституції, спосіб життя та діяльності, які віддзеркалюють її, відіграють роль доволі реальних стримуючих факторів та перешкод при здійсненні модернізації» [4, с. 150]. Крім того, на думку Г. Мюрдаль, ця стратифікація обумовлює низьке соціальне та географічне пересування та фактично повну відсутність конкуренції. При цьому саме релігія є тим фундаментом, на якому тримається ця соціальна система та фактично не відчуває спроб змінити її: «З огляду очевидної стабільності та застійності даної соціально-економічної стратифікації непривілейовані та експлуатовані верстви суспільства зазвичай не роблять спроб кинути їй виклик та, як правило, вважають цю систему єдино правильною. Це сама доля, призначена богами та вищими силами. Саме це відчуття, наприклад, стримує недоторканих в Індії від відвідування храмів та використання колодязів вищих каст» [4, с. 151]. Саме соціальна стратифікація, а також релігійно обумовлена зневага до тяжкої фізичної праці, особливо до наймашької, вважається причиною застійної безвихідної бідності. Крім того, на бідність здійснюють вагомий вплив ще дві досить суперечливі традиції економічної поведінки: по-перше, це возведення злиднів у добродесність, а по-друге, це освячуванні релігійною традицією великих витрат на весілля, похорони та інші ритуальні дії, які є підтриманням престижу на фоні глобальної бідності. У порівнянні з індуїзмом, ісламська релігія здійснює ще глибший вплив на суспільство (зокрема, на його економічне життя), регулюючи не лише економічну поведінку та відношення до окремих її проявів, а й прямо встановлюючи ряд економічних інституцій та навіть інститутів (наприклад, інститут збору та перерозподілу податків «Закят» або заборона отримання відсотків за кредит, «ріба»), що робить специфічним функціонування кредитно-банківської системи). Оскільки шаріат – це широке введення юридичних і моральних положень, його основи і методика інтерпретацій і сьогодні є визначальними в соціальному житті мусульманських країн. Сучасний іслам також зіштовхнувся з проблемою побудови ринкової економіки тих країн і регіонів Сходу, де населення традиційно сповідує мусульманство. Перше місце тут займає завдання гуманізації та етизації різних сфер людської діяльності при опорі на духовну спадщину, на історико-культурні традиції ісламу. Сутність проблеми складається не лише в реалізації ісламського бачення основ ринкової економіки, а й у спробі запобігти втраті власної культурної спадщини при інтенсифікації світогосподарських зв'язків, не розгубити власні цінності при прилученні до благ сучасної цивілізації. Тому перед реформаторами стоїть досить складне завдання: таким чином побудувати реформи та знайти їх обґрунтування в Корані з тим, щоб зменшити опір населення та зумовити певні зсуви в суспільній думці та економічній поведінці, тобто на розвиток нового світосприйняття та правосвідомості, оволодіння новими побутовими, соціальними, культурними навичками та професіями. Для цього реформаторам необхідно змінити ряд соціальних інституцій, які вже дуже глибоко вкоренились у свідомість мусульман та обросли традиціями та рутинами. загальноючи проведені дослідження, нами здійснено аналіз всіх країн світу на предмет домінуючих релігій та показника соціально-економічного розвитку країни – ВВП на душу населення (розраховано за [5, с.8]). Якщо порівнювати соціально-економічний розвиток християнських,

мусульманських, індуїстських країн і країн з традиційними етнічними релігіями, то очевидним стає той факт, що християнські країни випереджають за вказаним показником. Розрахунки на основі даних щодо обсягів ВВП у різних країнах світу доводять, що узагальнений показник ВВП на душу населення в християнських країнах становить близько 15 тис. дол., у мусульманських вдвічі менше – 7,5 тис. дол. При цьому слід ураховувати той факт, що ціла низка країн Азії, де провідною релігією є іслам, є видобувачами та експортерами нафти. Країни, провідною релігією яких є індуїзм, мають близько 5,3 тис. дол., країни з традиційними етнічними релігіями (країни Африки) переважно є найбіднішими країнами світу з ВВП на душу населення 1,2 тис. доларів. Отже, на основі нашого дослідження визначено місце релігії в економічному житті суспільства, що полягає в її впливі на систему цінностей індивіда, яка, у свою чергу, зумовлює певну економічну поведінку. Крім того, визначено двоїстий характер впливу релігії на економічну поведінку: суспільно-позитивний, що полягає в наповненні поведінки індивіда морально-етичними нормами, та негативний, що створює умови для видобування специфічної ренти. Простежені у релігійній сфері інституціональні аналоги явищ, які мають місце в сучасній економіці, дозволяють стверджувати, що так звана «психологія умовного розпорядника», яка мала місце в церковному господарстві, знайшла прояв і в плановій економіці, і в сучасній економіці, перш за все, у державному секторі. Релігія, як суспільна інституція, чинить опосередкований вплив, оскільки релігійні догми пронизують культуру нації, що успадковується наступними поколіннями та впливає на індивіда з підсвідомості. Крім того, релігія не містить готових алгоритмів економічних дій людини, вона лише наводить приклади економічної поведінки та пропонує будувати власну господарську діяльність самостійно.

Література

1. Гідденс, Ентоні, 2001. Соціологія. Оксфорд: Газета університету.
2. Інглхарт, Роланд, 1997. Модернізація та постмодернізація - культурні, економічні та політичні зміни в 43 країнах. Принстон: Газета університету.
3. Інглхарт, Рональд; Мігель Б. та Алехандро Морено 1998. Людські цінності і переконання: кроскультурних першоджерел: політичні, релігійні, сексуальні та економічні норми в 43 товариствах. Результати від 1990-1993. Анн-Арбор: Мічиганський університет. 7. Каммейсер, Кеннет К.; Джордж Рітцер та Норман Р. Етман, 1994. Соціологія: мінливі суспільства. Бостон: Видавництво Аллін та Бекон.
4. Старк, Вернер, 1972. Соціологія релігії - християнське вчення. Нью-Йорк: Фордхем університет.
5. Вілсон, Родні, 1997, Економіка, етика і релігія - єврейська, християнська та мусульманська економічні думки. Лондон: Макміллан Ltd Пресс.